

A KOLOZSVÁRI BOLYAI TUDOMÁNYEGYETEM 1945–1959

SZERK.: FARAGÓ JÓZSEF, INCZE MIKLÓS,

KATONA SZABÓ ISTVÁN, SEBESTYÉN KÁLMÁN

Budapest, Bolyai Egyetem Barátainak Egyesülete,

Bolyai Egyetemért Alapítvány, 1999. 335 p.

A kolozsvári egyetem történetében – mint cseppben a tenger – ott tükröződik Erdély, Kelet-Közép-Európa 20. századi története. 1872-ben megalapítják Kolozsvárott Magyarország második tudományegyetemét, amely 1919 után Szegedre települ, és helyén megszervezik a kolozsvári román egyetemet. 1940-ben a magyar egyetem visszatér Kolozsvárra, a román egyetem Nagyszebenbe költözik. 1945-től két egyetem működik Kolozsvárott: a Nagyszebenből áttelepített román egyetem és a külpolitikai okok miatt királyi rendelettel Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem néven létesített magyar előadási nyelvű állami egyetem. A Bolyai Tudományegyetemet 1959-ben beolvasztották a V. Babes román egyetembe.

E kötet tanulmányai, írásai a kolozsvári egyetem történetéből az 1945–59 közötti másfél évtizedet mutatják be a Bolyai Tudományegyetem megszervezésétől, tevékenységének kibontakozásán át a kényszer egyesítéssel történt felszámolásig. A kötet szerzői: kortársak, részt vevő tanárok, egykori hallgatók, későbbi tanárok.

Az egyetem történetét több tanulmány, visszaemlékezés ismerteti. Az előzményeket Faragó József foglalta össze „A Ferenc József Tudományegyetemtől a Bolyai Tudományegyetemig” címmel. Az alapítás körülményeit, az egyetem megszervezését Csögör Lajos, az egyetem első rektora tárja az olvasó elé. Tanulmányában felsorolja azokat a tényezőket, amelyeknek köszönhető, hogy nem ismétlődött meg 1945-ben a magyar egyetem megszűntetése úgy, ahogyan az 1919-ben történt. Meghatározó jelentőségűnek tekinti azt a körülményt, hogy az egyetemi tanács, a professzorok egy része elhatározta, a helyén marad és a katonai megszállás idején is folytatja működését. Lényeges volt az egyetem fennmaradása szempontjából az is, hogy a kolozsvári magyar és román tényezők, az erdélyi magyarságot átfogó politikai szervezet ragaszkodott az önálló magyar egyetemhez. A helyzet kialakulásában fontos szerepe volt a román vezetés magatartásának is. A román politikai erők taktikai megfontolásból – a béketárgyalásokra való tekintettel – elfogadták az önálló magyar egyetem létezését, hogy bizonyítsák a nemzetiségi jogegyenlőség megvalósulását. És volt még egy tényező, amely nélkül nem bontakozhatott volna ki a magyar egyetem eredményes működése: a magyar társadalom segítőkézsége és a szervezést vállaló szakemberek áldozatkész munkája.

Mivel az egyetem épületeit elvették, ez tette lehetővé, hogy a Bolyai Tudományegyetem – jóformán a semmiből – létrejöhesse.

Gagyí Balla István tanulmányában az 1956-os magyarországi forradalom hatásával foglalkozik és azokkal a megtorló intézkedésekkel, amelyekkel a hatalom válaszolt a magyar forradalom mellett megnyilvánuló együttérzésre. A zaklatások, letartóztatások előkészítői voltak a negyven évvel ezelőtt kikényszerített egyetemegyesítésnek, amelynek eseményeit Bodor András ismerteti. A Bolyai Egyetem felszámolásának ideológiai előkészítését Balázs Sándor mutatja be „Ürügyek a Bolyai Tudományegyetem megszüntetésére” című tanulmányában, amit a szerző többek között azért is tart hasznosnak, mert az önálló magyar egyetem felállításának mai ellenzői „szinte szóról szóra ugyanilyen ürügyeket emlegetnek”.

Az egyes karok, tanszékek megszervezését, tevékenységét 16 tanulmány foglalja össze. Ezekből az írásokból kitűnik, hogy a Bolyai Egyetem működésének első három évében – nehéz körülmények között –, szakmailag magas színvonalú tanári testülettel eredményesen oldotta meg feladatát. Ebben jelentős szerepet játszott az a 33 magyar állampolgárságú tanár – legtöbbször nemzetközileg is elismert szakember – akik szerződéssel oktattak a Bolyai Egyetemen. Szerződésüket 1948–49-ben nem hosszabbították meg. Majd következett az egyetemi reform, amelynek alapján átszervezték a karokat, egyeseket megszüntettek, és végrehajtották a kommunista hatalom által megkívánt személycseréket. Kiváló tudósokat távolítottak el az egyetemről, többeket letartóztattak. Bodor András foglalja össze írásban a Történettudományi Kar történetét, Incze Miklós, aki szerződéses tanárként működött az egyetemen, az 1945–49 között folytatott történettudományi, szociológiai, filozófiai, közgazdaság- és jogtudományi tudományos munkásságot ismerteti, míg Sebestyén Kálmán az 1949–59 közötti időszak történéseinek eredményeit mutatja be. Antal Árpád tanulmányából a magyar nyelv- és irodalomtudomány eredményeiről, a tanszék küzdelmeiről kapunk képet. Engel-Köllő Károly a román nyelv és irodalom oktatásáról, Faragó József a néprajz oktatásának helyzetéről, Farkas Cs. Magda a lélektani tanszék oktatási és kutatási tevékenységéről, Kerekes Jenő a Jog- és Közgazdaságtudományi Kar, Obál Ferenc a Marosvásárhelyen létrehozott Orvostudományi Kar működéséről, Maurer I. Gyula a Matematikai Intézet kiemelkedő munkásságáról, Gálos Zoltán a fizika helyzetéről, Vargha Jenő és Várhelyi Csaba a kémiai tanszékekről, Nagy Tóth Ferenc és Fodorpatoki László pedig a növénytan és növénybiológia oktatásáról, Szabó Zsigmond az állattani tanszék működéséről, Molnár Jenő a földrajz művelőiről tájékoztatja az olvasót. Faragó József ismerteti az Erdélyi Tudományos Intézet tudománytörténetileg is figyelemre méltó tevékenységét és fokozatos elsorvasztását.

Katona Szabó István a népi kollégiumok életét mutatja be, Banner Zoltán pedig az egyetem közművelődési tevékenységét vázolja fel. A kötet tanulmányait Sebestyén Kálmán a Bolyai Egyetem évről évre gazdagodó válogatott bibliográfiája zárja.

A kötet nagy segítséget nyújt azok számára, akik meg akarják ismerni a Bolyai Egyetem történetét, és meggyőzően hívja fel a figyelmet az önálló magyar egyetem visszaállításának fontosságára.